

Toegang tot wetenschappelijke informatie

DB2012 nr 7/8 - tekst en beeld Erik Bouwer

Opnieuw zijn er stapjes gezet in de toegankelijkheid van wetenschappelijke publicaties. De KB startte een laagdrempelige proef met Elsevier en de EU legt meer de nadruk op Open Access. Bewegingen in die richting zijn niet alleen afkomstig van wetenschappers, uitgevers of bibliotheken; ze komen van vooral bovenaf. DB sprak met Bas Savenije, directeur van de Koninklijke Bibliotheek Den Haag.

De website van de KB biedt **toegang tot 400 tijdschriften van Elsevier**, goed voor 2,6 miljoen artikelen. Alleen voor particulieren, de aantallen zijn gemaximeerd, het tarief is

bescheiden. Hoe is deze deal tot stand gekomen? Savenije: “Het idee bestaat al langer dat voor mensen die niet bij een universiteit studeren of werken de toegang tot wetenschappelijke informatie verbeterd moet worden. Nu kun je informatie uit wetenschappelijke tijdschriften wel aanvragen via IBL, maar die mag binnen de verstrekte licenties niet digitaal worden aangeboden. Als je een artikel digitaal wilt hebben, moet je naar de site van de uitgever; je betaalt dan rond de dertig euro. Er werd gezocht naar een mogelijkheid voor licentiehouders om – bovenop hun licentie – digitaal content te kunnen leveren tegen een acceptabel tarief.”

STM-uitgevers (wetenschappelijk, technisch, medisch – red.) wilden daar wel over praten, maar hanteerden als voorwaarde dat het extra aanbod niet ten koste zou gaan van licenties – dus het was ook niet de bedoeling dat er al te veel partijen gingen meedoen, legt Savenije uit. “Het overleg met alle STM-uitgevers verloopt vrij moeizaam. Vooruitlopend op het eindresultaat kwamen de KB en Elsevier wel nader tot elkaar om een proef op te zetten. De proef is begonnen in de context van een discussie over nationale licenties – waarbinnen iedereen toegang heeft tot de content. De grote onbekende in dat uitgangspunt is de omvang van de belangstelling voor wetenschappelijke informatie.”

Controle

Elsevier levert ook aan klanten in het bedrijfsleven en stelde dus als voorwaarde dat het proefproject niet ten koste mocht gaan van de omzet uit die hoek. Met andere woorden: alleen leveren voor privégebruik aan privépersonen – een groep die nu niet binnen de verschillende verstrekte licenties valt. Hoe kun je dat controleren? “Niet”, luidt het antwoord van Savenije. “Het enige wat je kunt doen is gebruikers een verklaring laten afleggen.” Daarnaast is het de vraag of je als bibliotheek moet willen weten wat mensen doen met de opgevraagde informatie, vindt hij. In de huidige opzet zitten in ieder geval allerlei beveiligingen, zodat het Elsevier geen omzet gaat kosten. De proef is nu enkele maanden bezig en er wordt nog gewerkt aan marketing via bijvoorbeeld openbare bibliotheken. Pas daarna zal duidelijk worden wat de belangstelling is. “Het is de bedoeling dat het aanbod straks deel uit maakt van de nationale digitale bibliotheek en dat het wordt uitgebreid. Bijna niemand weet overigens dat je op dit moment via interbibliothecair leenverkeer op een heel ingewikkelde manier aan wetenschappelijke informatie kunt komen. Dat werd ook niet actief gepropageerd, omdat het veel gedoe is om te leveren. Nu moet eerst het aanbod van de KB zichtbaar en bekend worden gemaakt.”

“Alle content die door een publiek gefinancierde bibliotheek wordt aangeschaft, zou in principe ook voor andere bibliotheken bruikbaar moeten zijn. De voorwaarden kunnen afwijken, maar ze moeten er wel bij kunnen komen. In de digitale bibliotheek Nederland ziet iedereen wat er allemaal beschikbaar is en onder welke voorwaarden je er bij kunt.”

Welk tarief is redelijk?

www.deepdyve.com rekent tarieven vanaf 0,99 dollar (circa vier dollar is gebruikelijker) voor het tijdelijk kunnen inzien (niet printen, niet opslaan) van wetenschappelijke artikelen. Het tarief van 6,50 euro per artikel is gebaseerd op een praktische benadering: vergelijkbaar met het huidige interbibliothecair leenverkeer en aanzienlijk voordeliger dan de gebruikelijke tarieven van 30 euro per artikel via de site van de uitgever. Savenije: "Het tarief van 6,50 geldt voor de proefperiode. Uitgevers zijn gebonden aan tarieven die ze voor andere locaties en groepen hanteren."

Volgens Savenije willen uitgevers best aan de slag met verdienen via digitale distributie – ook ter vervanging van het IBL. "De angst is echter dat ze omzet kwijtraken; dat proberen ze te voorkomen met beperkende voorwaarden." Hij denkt dat 'ergens beginnen' – bijvoorbeeld een bepaald aanbod voor een bepaalde groep – een goed vertrekpunt is, om vervolgens uit te breiden. Een vergelijkbare ontwikkeling is te zien bij het embargo dat bij Open Access wordt gehanteerd: ooit was dat twee jaar, nu is dat al ingekort naar enkele maanden.

Betaalmodellen

Kleine betalingen of micropayments maken betalen naar gebruik mogelijk, maar staan wel haaks op het model van de 'big deals' van uitgevers. Hebben UB's ooit nagerekend wat de prijs per artikel is en wat die zou kunnen zijn als de big deals zouden worden verlaten? Allereerst stelt Savenije dat bij lagere tarieven – bijvoorbeeld 2 euro per artikel – de kans op een aankoop veel groter wordt. "Iemand zal dan minder tijd besteden aan het scannen van alle abstracts, maar eerder een artikel opvragen."

Binnen de big deals die UB's afsluiten met uitgevers gaat het vooral om de toptitels, waarbij ook voor 'de rest' wordt betaald. Die packagedeals (gekoppelde verkoop – red.) zijn ontstaan nadat als gevolg van digitalisering het digitale aanbod door de uitgevers aanzienlijk is vergroot ten opzichte van het oorspronkelijke arsenaal van papieren abonnementen, tegen globaal een zelfde totaalprijs, schetst Savenije. UB's kregen dus veel meer tot hun beschikking. "Utrecht ging destijds van circa 400 hoofdzakelijk papieren tijdschriften naar het volledige aanbod van Elsevier, 1.800 titels. Als je papier opzegde, kreeg je korting die wegviel tegen het hogere BTW-tarief van digitaal. Daar staat tegenover dat UB's niet meer zo gemakkelijk individuele abonnementen kunnen opzeggen en dus te maken hebben met vaste kosten."

Uiteindelijk is geprobeerd de afname te flexibiliseren door de 20 procent minst gebruikte tijdschriften te schrappen op een zodanige wijze dat ook de kosten dalen. Dat leidde er toe dat veel tijdschriften uit het pakket zouden verdwijnen en uiteindelijk is geen enkele universiteit met dat plan doorgegaan, aldus Savenije. "Je betaalt relatief meer als je minder afneemt – uitgevers willen de big deals graag in stand houden."

"Het gebruik van tijdschriften en artikelen is sinds de invoering van de big deals behoorlijk toegenomen, daarmee kom je op een relatief lage prijs per download uit."

Uitgevers innoveren (nog) niet

Angst regeert bij de uitgevers? Savenije: “Men is bang om omzet te verliezen, maar dat kom je wel meer tegen bij de overgang naar digitaal. Iemand heeft bijvoorbeeld rechten op ‘iets’. Als je dan vraagt waarom een ander er niets mee mag, dan krijg je te horen dat iemand ‘er nu weliswaar niets mee doet, maar er in de toekomst misschien nog wat mee wil gaan doen’. Dat gedrag is een obstakel voor innovatie, maar het is ook begrijpelijk wanneer iemand er voor zijn broodwinning van afhankelijk is. Begin daarom met proeven met beperkte hoeveelheden informatie en beperkte tijd. Maak afspraken en wanneer niet ingecalculerde effecten optreden, neem je een time out om te bedenken hoe het beter kan.” Qua businessmodel zijn uitgevers niet echt aan het vernieuwen, vindt Savenije. “Sommigen liften mee op het Open

Access-model. Springer doet dat wat voortvarender dan de rest. Er is inmiddels een hybridemodel waarbij je als auteur een bedrag bijbetaalt voor publicatie in ook Open Access-vorm. Maar een volledige overgang naar Open Access is voor traditionele uitgevers eng – niemand weet wat er dan aan dynamiek gaat optreden.”

Overgang naar Open Access kost geld

De Europese Unie gaat serieus werk maken van Open Access. Vanaf 2014 moeten alle artikelen die geproduceerd zijn met geld van het programma **Horizon 2020** (80 miljard euro over de zes jaar) direct online toegankelijk worden gemaakt door de uitgever. Het doel is dat tegen 2016 60 procent van de met Europees overheidsgeld gefinancierde artikelen openbaar toegankelijk is. Onderzoekers kunnen publicatiekosten terugkrijgen van de Europese Commissie. Alternatief is de ‘groene’ route waarbij onderzoekers hun artikelen na een periode van zes tot twaalf maanden (afhankelijk van de discipline) na publicatie beschikbaar stellen. Het is en blijft de EU die (extra) investeert in Open Access, niet de uitgevers.

Savenije: “Met betaald publiceren in een Open Access-tijdschrift financier je dat tijdschrift. Dat is dan wel voor iedereen toegankelijk, maar je blijft als bibliotheek voorlopig toch zitten met alle andere betaalde tijdschriften. Ik denk dat je er vanuit moet gaan dat de overgangperiode extra geld kost.” Dat is ook de keuze van de **Britse onderwijsminister**, die aangeeft dat er 50 miljoen pond per jaar nodig is om over te gaan naar een verplicht Open Access-model. “En bij bepaalde volumes aan betaalde hybride Open Access-publicaties moet de prijs van de licenties omlaag – anders betaal je tweemaal.”

Repositories geen doorslaand succes

Ondertussen wordt er veel gerekend over wat het kost als alle auteurs per publicatie gaan betalen of wat het een land oplevert als we allemaal overstappen op Open Access, aldus Savenije. Een land dat veel publiceert zal daarbij meer kwijt zijn dan een land dat weinig publiceert – aan de andere kant zullen weinig publicerende landen in veel gevallen de landen zijn waar bibliotheken ook weinig geld beschikbaar hebben voor wetenschappelijke tijdschriften. “De stelling is vaak dat je als kennisintensief land aanzienlijk meer gaat betalen in het OA-model waarbij de auteur betaalt, maar ik betwijfel dat – het hangt van erg veel factoren af.” Hij is er ook van overtuigd dat een volledig Open Access-model tot besparingen in de backoffice van bibliotheken kan leiden.

“Er is een tijdlang gedacht – ook door mij – dat de repositories het Open Access-probleem zouden oplossen. Als iedere auteur zijn publicatie daar plaatst en iedere discipline zorgt voor een goede metadatering en doorzoekbaarheid, ben je klaar. De aanlevering bij repositories stagneert echter rond ruwweg 20 procent. Auteurs leveren niet automatisch aan, universiteiten doen niet aan handhaving.”

Savenije verwijst hierbij naar het **onderzoek** van Leo Waaijers en Maurits van der Graaf. “Repositories zijn zeker

goed, maar je hebt enerzijds niet altijd volledig Open Access en anderzijds het model nog niet veranderd. Voor een echte verandering van de wereld zijn we toch aangewezen op de gouden route met Open Access-tijdschriften." Het zijn niet de uitgevers en niet de wetenschappers die hierbij de doorslag gaan geven, maar de financiers van onderzoek, denkt Savenije. "Financiers – niet alleen de EU of NWO, maar ook de universiteiten zelf – kunnen het publiceren in Open Access verplicht stellen. Als voldoende kennisintensieve landen dit doen, ontstaat er meer druk bij uitgevers. Verder zal het reputatiesysteem rondom de impactfactor van tijdschriften wat minder conservatief moeten worden."

"Gegevens zijn de nieuwe olie"

In een [Europese openbare raadpleging](#) uit 2011 gaf 84 procent van de respondenten aan dat de toegang tot wetenschappelijke literatuur momenteel niet optimaal is. Onderzoek toont aan dat kleine en middelgrote bedrijven tot twee jaar langer nodig hebben om innovatieve producten op de markt te brengen bij gebrek aan snelle toegang tot actuele wetenschappelijke literatuur. Door de EU gefinancierd onderzoek toonde aan dat slechts 25 procent van de onderzoekers hun gegevens openlijk deelt. Neelie Kroes, vicevoorzitter van de Europese Commissie voor de Digitale Agenda: "Belastingbetalers dienen geen twee keer te betalen voor wetenschappelijk onderzoek en zij hebben naadloze toegang tot ruwe gegevens nodig. We willen de verspreiding en exploitatie van wetenschappelijke onderzoeksresultaten naar een hoger plan brengen. Gegevens zijn de nieuwe olie."

Poll

Op de [LinkedIn-groep van Digitale Bibliotheek](#) kunt u reageren op de poll van deze maand. Moeten openbare bibliotheken hun steentje bijdragen aan de verspreiding van wetenschappelijke informatie?

[terug naar de inhoud](#)